

FARKLI ETNİK KİMLİK TANIMLAMALARINDA BULUNAN GRUPLARIN TOPLUMSAL BÜTÜNLEŞME VE FARKLILAŞMA ALANLARI¹

SOCIAL INTEGRATION AND DIFFERENTIATION AREAS OF GROUPS WITH DIFFERENT ETHNIC IDENTITY DEFINITIONS

Nazmi AVCI²
Fırat ŞİRİN³

ÖZET

Bu çalışma farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların bir arada yaşarken geliştirmiş oldukları toplumsal ilişki biçimlerinin nasıl olduğunun araştırılmasını konu edinmiştir. Bu konu literatürden ödünç alınan toplumsal farklılaşma ve bütünleşme alanları kavramları aracılığıyla sosyolojik olarak araştırılmıştır. Sosyal bilim literatüründeki bazı çalışmalar; farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların kültürel zenginliklerini, bütünleştirici faktörler olarak ele almaktan ziyade farklılaştırıcı faktörler olarak ele alma eğilimindedir. Bu çalışmanın özgünlük iddiasında bulunduğu nokta literatürdeki bu yaklaşımdan uzaklaşma çabasında olmasıdır. Bu çabanın anlamlı olması için, farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların sosyo-kültürel ve etno-sosyolojik özellikleri üyesi oldukları toplumun özgün kültürel zenginliği olarak ele alınmıştır. Farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların toplumsal bütünleşme ve farklılaşma alanlarını tespit etmeyi amaç edinen bu çalışmada nitel yöntemin etnografya deseni kullanılmıştır. Çalışma Şanlıurfa'nın Siverek ilçesinde 2 ay pilot ve 4 ay alan çalışması olarak gerçekleştirilmiştir. Veriler derinlemesine görüşme ve katımlı gözlem araçları kullanılarak toplanmıştır. Toplanan veriler MAXQDA nitel veri analiz programı aracılığıyla analiz edilmiş, kod matrisler oluşturulmuştur. Siverek'te bulunan farklı etnik grupların toplumsal sürekliliğini bozmadan bir arada yaşamak için toplumsal bütünleşme ve farklılaşma alanları olarak ifade edilen ve bölge özelinde anlamlı olan bir takım toplumsal ilişki biçimleri geliştirdiği tespit edilmiştir. Bu alanlar; sosyo-kültürel, siyasal ve yerel birtakım süreçlere göre yeniden belirlenmektedir. Yeniden belirlenebilir özelliklerinden ötürü akışkandırlar.

Anahtar Kelimeler: Farklı Etnik Gruplar, Etnik Kimlik, Toplumsal Bütünleşme Alanları, Toplumsal Farklılaşma Alanları

ABSTRACT

This study focuses on the investigation of the forms of social relationships developed by groups with different ethnic identities while living together. This subject has been studied sociologically through the concepts of social differentiation and integration areas borrowed from the literature. Some studies in social science literature tend to treat the cultural wealth of groups with different ethnic identities as differentiating factors rather than as integrating factors. The point where this study claims originality is that it tries to move away from this approach in the literature. In order for this to be meaningful, the socio-cultural and ethno-sociological characteristics of the groups with different ethnic identities are considered as the unique cultural wealth of the society which they are members of. Ethnography design of the qualitative method was used in this study, which aims to determine the social integration and differentiation areas of groups with different ethnic identities. The study was carried out in Siverek district of Şanlıurfa as a pilot for 2 months and field study for 4 months. Data were collected using in-depth interview and participatory observation tools. The collected data were analyzed by using the Maxquda qualitative data analysis program, and code matrices were created. It has been determined that different ethnic groups in Siverek have developed some forms of social relations, which are expressed as areas of social integration and differentiation in order to live together without disturbing the continuity of the social, and which are meaningful in the region. These areas are re-determined according to a number of socio-cultural, political and local processes. They are fluid due to their re-determinability.

Keywords: Different Ethnic Groups, Ethnic Identity, Social Integration Areas, Social Differentiation Areas.

¹ Bu makale Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Nazmi Avcı'nın danışmanlığında tamamlanan "Farklı Etnik Kimlik Tanımlamalarında Bulunan Grupların Toplumsal Bütünleşme ve Farklılaşma Alanlarının Araştırılması (Siverek Örneği)" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Profesör Doktor, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, nazmi.avci@cbu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5735-924X

³ fsirinn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9042-0759

GİRİŞ

Sınırları belli bir teritoryada yaşayan, kendilerini birtakım sosyo-kültürel ve etno-sosyolojik özellikler çerçevesinde tanımlayan gruplara etnik grup denir (Barth, 2001, s. 13). Smith'e göre bu özellikler; *“ortak soy miti, kolektif özel bir ad, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ ve dayanışma duygusudur”* (Smith, 2010, s. 42-45).

Smith'in ifade ettiği özellikler özel unsurlardır. Toplumun farklı alt gruplarında etkileri bakımından farklılıklar arz etmektedir. Bu farklılıklar toplumsalın sürekliliğini sağlayan dinamik özellikler olarak ele alınabileceği gibi, toplumsalı ayrıştırıcı özellikler olarak da ele alınabilir. Çalışmanın ilk hareket noktasını belirlemek gerekirse; söz konusu özellikler toplumsalın sürekliliğini sağlayan dinamikler olarak ele alınmıştır. Kendilerini Smith'in sözünü ettiği özellikler bağlamında birbirlerinden farklı olarak tanımlayan etnik grupların, toplumsalın sürekliliğini bozmadan bir arada nasıl yaşadıklarının araştırılması bu çalışmanın temel amacıdır. Belirlenen amaca ulaşmak için; *“Farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan gruplar, toplumsal bütünleşme ve farklılaşma alanlarını nasıl oluşturmaktadır?”* şeklinde bir araştırma sorunsalı belirlenmiştir.

Çalışma sorunsalını somutlaştırmak için Şanlıurfa araştırma bölgesi olarak seçilmiştir. Sarp'a göre Şanlıurfa, Türk, Kürt, Zaza ve Arap olarak kendilerini tanımlayan farklı etnik grupların yaşadığı bir bölgedir (Sarp, 2016, s. 87-88). Sarp'ın ifadelerinden hareketle Şanlıurfa, toplumsal yapısı itibarı ile çalışma probleminin derinlemesine araştırılabileceği bir bölge olma özelliği göstermektedir. Şanlıurfa'nın Siverek ilçesi ve kırsalında yaşayan Karakeçililer çalışma grubu olarak belirlenmiş ve grup *“Siverek Karakeçilileri”* şeklinde ifade edilmiştir.

Çalışmanın uygulama alanı Şanlıurfa'nın Siverek İlçesidir. Kodaman'a göre, Hamidiye Alaylarına altıncı liva (merkez Mardin) adıyla Karakeçi ve Milli aşiretleri dâhil edilmiştir. (Kodaman, 1979: 468). Kodaman'ın sözünü ettiği Karakeçililer Siverek'te yaşayan Karakeçililerdir. Siverek'ten Hamidiye Alaylarına katılım sağlayan aşiretlerin Karakeçi adıyla oluşturulan alaylara dahil olduğu pilot çalışmada tespit edilmiştir.

Pilot çalışma sırasında elde edilen ilk verilerden Hamidiye Alaylarına bölgedeki farklı gruplardan katılımlar Karakeçi adıyla sağlanmıştır. Katılımcı-6 Hamidiye Alaylarına katılım için aşiretlerin gösterdiği çabayı şöyle ifade etmiştir;

“1909-10'lar da Hamidiye alayları kurulduğunda Karakeçi 'de bir alay olacak sayıda erkek yoktu. Dedem Cerabanların beyinin yanına gitmiş. Adam; Beyim eğer erkek yok ise Karakeçili namı için tüm Cerabanların genç kızlarının ve gelinlerinin saçını keserim, üniforma giydiririm Karakeçili için.”

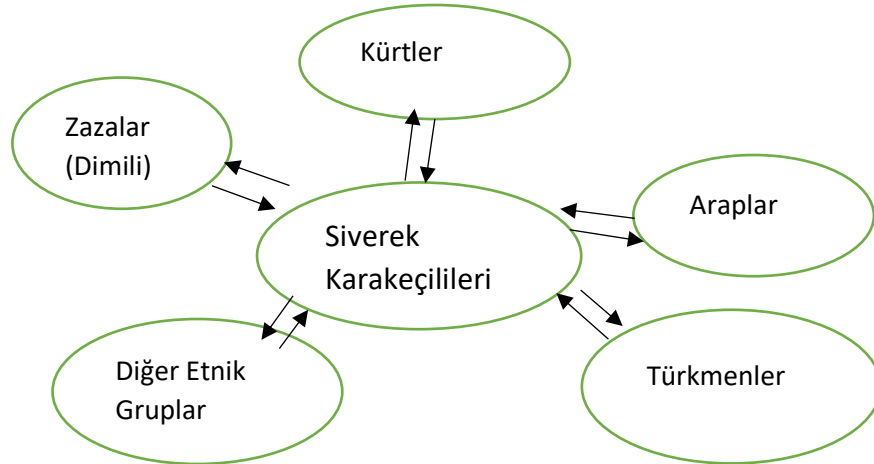
Söz konusu dönemde Milli aşireti Hamidiye alaylarına verdiği desteği geri çekerek bölgede yağmalamalara girişmiştir. Özçelik'e göre, Ankara Hükümetinin kurulması ile Milli aşireti isyan ederek devlete karşı tavır almaya başlamıştır (Özçelik, 1999b, s. 92). Bu isyanların baş aktörü Milli aşiretinin son lideri İbrahim Paşa'dır. Güneydoğu'da güçlenen İbrahim Paşa yerleşik halka zarar verici birtakım eylemlere başlamıştır. 1903'lerde başlayan bu eylemler artarak devam etmiştir. Devlet bütün önlemlere rağmen Milli aşiretinin yağma ve soygunlarını önleyememiştir. 1907'de saldırılar artarak devam etmiştir (Günay, 1995 s. 118-125). Milli aşiretinin saldırgan tutumuna karşın bölgedeki grupların nasıl bir tavır aldığını Katılımcı-17 (E-55) şöyle ifade etmektedir;

“Drehinin oğlu Abdülkadir zamanında,⁴ Milli'ler Atatürk'e rest çektiler. Atatürk Abdülkadir Bey'in öncülünde bölgedeki aşiretleri Milliye karşı örgütleyip, Millileri Suriye sınırına sürer.”

Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan bir dizi siyasi ve toplumsal olaylardan dolayı Milli aşireti üyelerinin büyük bir çoğunluğu günümüzde Suriye olarak ifade edilen devletin sınırları içerisinde kalmıştır (Günay, 1995, s. 129). Karakeçililer ise bölgedeki konumlarını korumaktadır.

Pilot çalışmada elde edilen yukarıdaki ilk verilerden ve literatürdeki söz konusu bilgilerden hareketle tarihsel süreçte Siverek bölgesindeki farklı grupların Karakeçi adı etrafında birleştiği görülmektedir. Günümüzde bu birliktelik kısmen bozulmuş olsa da tarihsel süreçte bölgesel ve siyasi birtakım nedenlerden ötürü bölgedeki grupların toplumsal bütünleşmeyi Karakeçililer etrafında gösterdiği tespit edilmiştir. Bu tespitten hareketle Karakeçililer örneklem grubu olarak seçilmiştir. Karakeçililer ve diğer etnik grupların çalışmadaki konumları Tablo-1'de analitik olarak ifade edilmiştir;

Tablo-1 Siverek Karakeçililerinin Çalışmadaki Konumları

⁴ Katılımcının sözünü ettiği dönem Milli Aşiretinin İsyan ettiği dönemdir. O dönemde Abdülkadir isimli kişi Karakeçi aşireti lideri olduğu için. Bu şekilde bir ifade kullanılmıştır.

Çalışmada etnik ve alt gruplar (ki çoğunlukla aşiretler) şeklinde kendi kimliklerini tanımlayan grupların toplumsal bütünleşme ve farklılaşma alanları oluşturarak toplumsal sürekliliğini bozmadan bir arada yaşadıkları tespit edilmiştir. Sözü edilen bu alanlar değişen siyasi ve toplumsal duruma göre yeniden belirlenmekle birlikte, bölgede anlamlı olan bir dizi kültürel değere göre de belirlenmektedir. Bu yönleriyle tespit edilen alanlar akışkandır.

1. YÖNTEM

Bu çalışma nitel bir saha çalışmasıdır. Nitel araştırma desenlerinden etnografya deseni bu çalışma için uygun görülmüştür.

“Etnografya kelime anlamı olarak, insanların ve kültürlerin incelenerek açıklanması olarak ifade edilir.” (Güler vd., 2015, s. 177). Bir araştırma deseni olan etnografyanın özellikleri şöyle açıklanabilir:

1. İnsanların eylemleri gündelik yaşam alanları içerisinde ele alınmaktadır. Araştırmacı, veri toplamak için alanda, grubun gündelik faaliyetlerine katılım sağlar (Ekşi ve Türk, 2017; 42).

2. Etnografyada araştırmacı, bir grubun dil ile ifade ettiği fikirleri, inançları ve doğal yaşam alanlarındaki eylemleri inceler (Craswell, 2016, s. 91).

3. Etnografyada farklı veri toplama teknikleri kullanılabilir. Örneğin, katılımlı gözlem, görüşme, ses kayıtları, tarihi dokümanlar -fotoğraflar, gazete haberleri belgeler- (Ekşi ve Türk, 2017, s. 42). Etnografya deseni bu üç temel özellik göz önüne alınarak sahada uygulanmaya çalışılmıştır.

Etnografyanın bir dizi alt türü mevcuttur. Creswell’e göre bunlar; dini etnografya, oto-etnografya, feminist etnografya, gerçekçi etnografya, görsel etnografya ve eleştirel etnografyadır (Creswell, 2016, s. 92-93). Bunlara ek olarak Altuntek ise; bütüncül etnografya, yorumcu etnografya, düşünümsel etnografya türlerini ekler (Altuntek, 2009). Görüldüğü gibi etnografya deseninin bir dizi alt türü mevcuttur. Bu çalışmada, etnografyanın bir türü olan *“Gerçekçi Etnografya”* kullanılmıştır. Creswell, gerçekçi etnografyayı şöyle açıklamıştır:

“Bu etnografya türü, araştırmacılar tarafından incelenen bireylere yönelik olarak benimsenen belli bir duruşu yansıtmaktadır. Üçüncü kişi bakış açısıyla yazılan, alanda elde edilen bilgiler hakkında objektif bir şekilde rapor veren, objektif bir durum tanımıdır. Gerçekçi etnoğraflar, kişisel önyargı, siyasi hedef ve yargı tarafından kirletilmemiş ölçülü bir tarzda objektif veriler aktarırlar. Etnoğraf ayrıca, kültürel tanımlar için standart kategoriler kullanır (aile hayatı,

iletişim ağları, çalışma hayatı, sosyal ağlar, durum sistemleri)” (Creswell, 2016, s. 93).

Craswell’in ifadelerinde görüldüğü üzere, gerçekçi etnografya türünde objektiflik ve bilimsel dil ön plandadır. Bu özellikler göz önüne alınarak etnografyanın bu alt modeli çalışmada tercih edilmiştir.

Etnografya deseninin uygulanma esasları göz önüne alınarak Karakeçililer ile temasa geçilmiş, pilot ve saha çalışmalarıyla toplamda 6 aylık bir süreç içerisinde veriler elde edilmiştir. Toplanan veriler MAXQDA nitel veri analiz programıyla analiz edilmiş ve kod matrisler oluşturulmuştur. Toplamda 99 sayfalık bir alan verisi elde edilmiştir. Elde edilen verilerin niteliği araştırmanın konusu, amacı ve temel sorunsalı göz önüne alınarak belirlenmiş ve veriler buna göre yorumlanmıştır.

Siverek Karakeçilileri iki oymak⁵ (Aminanlar ve Cerabanlar) ve bir dizi alt boydan oluşmaktadır. Her boyun en az bir ileri geleni vardır.⁶ Katılımcıların belirlenmesinde bu hususlar göz önüne alınarak amaçlı örneklem tekniği benimsenmiştir. Söz konusu örneklem tekniğiyle her boydan en az bir kişi olmak şartıyla; 2’si kadın 31’i erkek toplamda 33 kişiyle görüşülerek veriler toplanmıştır. Görüşmelerden 26’sı veri niteliği bakımından yeterli görülmüş ve çalışmaya aktarılmıştır. Bölgenin sosyo-kültürel yapısından dolayı erkek katılımcılar çoğunluğu oluşturmaktadır.

Görüşmelerin 12 tanesi Türkçe, 14 tanesi Kürtçe gerçekleştirilmiştir. Katılımlı gözlem ve alan sürecindeki ilişkilerin büyük çoğunluğunda Kürtçe konuşulmuştur. Görüşmelerin çoğunluğunun Kürtçe yapılmasında katılımcıların günlük konuşma dilinin Kürtçe olması ve bazı katılımcıların kendilerini Türkçe ifade edememeleri etkili olmuştur. Veriler araştırmacı tarafından Kürtçe’den Türkçe’ye çevrilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Toplumsal Bütünleşme ve Farklılaşma Alanları

Bu çalışma iki temel kavramdan hareketle gerçekleştirilmiştir. Söz konusu kavramlar; “*Toplumsal Bütünleşme Alanları*” ve “*Toplumsal Farklılaşma Alanları*” kavramlarıdır. Sosyal bilim literatüründe sosyal bütünleşme ve sosyal farklılaşma kavramları kullanılmaktadır. Bu kavramların kapsamlarını aşmayacak şekilde çalışma kurgusu içerisinde anlamlı olan Toplumsal Bütünleşme Alanları ve Toplumsal Farklılaşma Alanları kavramları kullanılmıştır. Alan verilerinden hareketle farklı etnik grupların birtakım toplumsal etkileşim biçimleri

⁵ Belirli sayıdaki boyların birleşmesinden oluşan gruptur.

⁶ Siverek Karakeçililerin Sosyal yapısı ile ilgili detaylı bilgi için Bknz. (Avcı ve Şirin, 2019, s. 56-75).

geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bu etkileşim biçimleri çalışma özelinde *Toplumsal Bütünleşme Alanları ve Toplumsal Farklılaşma Alanları* şeklinde ifade edilmiştir.

Bilgiseven'e göre toplumsal bütünleşme toplumu oluşturan çeşitli unsurların birbirini tamamlamasıdır. Tamamlanma sağlandığında bütünleşme oluşur (Bilgiseven, 1982, s. 316). Bilgiseven bütünleşme tiplerini ikiye ayırır; gerçek bütünleşme tipleri ve gerçek olmayan bütünleşme tipleri. Gerçek bütünleşme fonksiyon ve mana etrafında bütünleşmedir. Gerçek olmayan bütünleşme ise bitişik ve dış etkenlerle bir araya gelme durumudur. Bir evin çatısına konulan rastgele eşyaların ahenksiz durumu gerçek olmayan bütünleşmenin toplumsal görünümüne benzer (Bilgiseven, 1982, s. 120-125).

Erkal'a göre toplumsal bütünleşme için; “...toplumda sürekliliğin, sosyal ilişkilerin, iş bölümünün ve fikir birliğinin oluşması gerekir. Sosyal bütünleşmeden anlaşılması gereken şey, homojenlik değil, dinamik bir sosyal yapı içerisinde farklılıklarla beraber bütünleşebilmektir” (Erkal, 1991, s. 241-256). Kısacası, farklılıklara rağmen bütünleşme alanları oluşturmaktır. Fichter da bütünleşmeden söz edebilmek için farklılıkların olması gerektiğini vurgular (Fichter, 198-200). Bu çalışmada farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların bütünleşme alanlarını incelemek için “*Toplumsal Bütünleşme Alanları*” kavramı kullanılmıştır. Bu kavram bir bölgede yaşayan farklı etnik grupların, etno sosyolojik ve sosyo-kültürel farklılıklarına rağmen, toplumsalın sürekliliğini bozmadan oluşturdukları bütünleşmenin biçim ve içeriğini tanımlamak için kullanılmıştır.

Çalışmanın diğer bir kavramı toplumsal farklılaşma alanlarıdır. Farklılık terimi toplumsal gruplar içerisinde yaş, cinsiyet, etnik ve sınıfsal ayrımlara gönderme yaparak kullanılır (Marshall, 1999, s. 233).

İlkel toplumlardan günümüze kadar insanlar kendileriyle diğerleri arasında bir farklılaşma inşa etmiştir. İlkel toplumlardaki farklılaşmalar yaş, cinsiyet, boy, ırk gibi kategorilerle oluşturulurken, günümüzde soyluluk, kentlilik, meslek (statü) gibi kategoriler ile oluşturulmaktadır (Bozkurt, 1979, s. 249). Bozkurt'un ifadelerinde farklılaşmayı belirleyen unsurlar ilkel ve modern toplumlar özelinde birbirinden ayrılmış gibi görünse de günümüzde iç içe geçtiği söylenebilir. İç içelik, sosyo-kültürel yapının mikro alanlarda kazandığı özgün görünümle ile daha da artmaktadır.

Toplumsal farklılaşma bireysel farklılıklardan kaynaklanan rol ve davranışların tamamını ifade eden bir kavram olarak da kullanılmaktadır. Bu farklılıklar doğuştan ya da sonradan kazanılabilir (Tezcan, 2012, s. 95). Görüldüğü gibi kavramın birden fazla tanımlanma ve kullanım alanı vardır. Tolan kavramın çeşitli tanımlamalarına gönderme yaparak sadece

farklı toplumsal davranışları ifade eden bir kavram olarak düşünülmemesi gerektiğini vurgular. Kendi ifadeleriyle;

“Toplumsal farklılaşma kavramı, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlikleri ifade etmek için kullanılır. Ancak kavramı sadece bu düzlemde düşünmemek gerekir. Çeşitli toplumsal görünümleri belirginleştiren bir kavram olarak da kullanılabilir” (Tolan, 1996, s. 257).

Bu çalışmada Tolan’ın ifadelerinden hareketle, *“Toplumsal farklılaşma alanları”* kavramı farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların etno-sosyolojik ve sosyo-kültürel özelliklerden ötürü oluşan farklı toplumsal görünümü tanımlamak için kullanılmıştır. Güvenç, farklılaşma süreçlerine grup dinamikleri açısından bakılması gerektiğini vurgulamaktadır (Güvenç, 1979, s. 268). Bu çalışmada etnik özellikler grup dinamikleri olarak ele alınmıştır.

3. ALAN VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışma kapsamında Şanlıurfa’nın Siverek ilçesinde yaşayan Karakeçililere mensup 33 kişiyle görüşülmüştür. Görüşmelerden 26’sı veri niteliği bakımından yeterli görülüp çalışmaya aktarılmıştır. Katılımcılardan 2’si kadın 24’ü erkektir. Kadın sayısı çok azdır. Bu durum bilinçli bir tercihten ziyade, araştırma alanının sosyo-kültürel değerlerinin bir sonucudur.

Katılımcı olarak 25-35 yaş aralığında 4, 36-46 yaş aralığında 5, 47-57 yaş aralığında 3, 58-68 yaş aralığında 8 ve 69+ yaş aralığında 6 kişi bulunmaktadır. Katılımcıların yaş ortalaması 55,8’dir. Katılımcıların tamamı evlidir. Katılımcılardan 4’ü okuryazar değil, 16’sı ilköğretim mezunu, 2’si ortaokul mezunu, 2’si lise mezunu ve 2’si de üniversite mezunudur. Katılımcıların meslek dağılımı ise 14 kırsal mülkiyet sahibi çiftçi, 5 kırsal mülkiyeti olmayan yarıcı çiftçi⁷, 2 kırsal mülkiyeti olmayan sulamacı çiftçi⁸, 3 esnaf, 1 memur ve 1 mühendis şeklindedir.

3.2. Araştırma Alanının Bağlamsal Betimlenmesi

Çalışmanın yapıldığı bölge farklı etnik kimlik tanımlamasında bulunan grupların yaşadığı bir bölgedir. Böyle bir toplumsal yapı farklı etnik grupların mekânsal dağılımının nasıl olduğu sorusunu önemli hale getirmektedir. Hem bu öneme binaen hem de çalışma alanını okuyucuya tanıtmaya gayesiyle bu bölüm yazılmıştır.

⁷ Tarımsal üretim araçlarından, tarla dışındakilere (römork, traktör, kol gücü vb.) sahip olan ve mahsulün yarısını alan çiftçidir. Çalışma süresince katılımcıların bir kısmı kendi mesleklerini bu terim ile ifade etmiştir.

⁸ Ekili arazinin sulamasını yapan ve üretim araçlardan sadece kol gücüne sahip olan çiftçidir. Çalışma süresince katılımcıların bir kısmı kendi mesleklerini bu terim ile ifade etmiştir.

Şanlıurfa'ya bağlı bir ilçe olan Siverek, Şanlıurfa ile Diyarbakır'a eşit uzaklıktadır.⁹ Siverek Şanlıurfa'nın kuzeyinde, Diyarbakır'ın batısındadır. Coğrafi olarak düz bir platoda bulunan Siverek bünyesinde kendisini Türk, Zaza, Arap ve Kürt etnik kimlikleriyle tanımlayan grupları barındırır. İlçesinin başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Siverek kaymakamlığı verilerine göre nüfusu 245 bin 385'tir.¹⁰ Farklı etnik grupların bölge kırsalındaki dağılımlarına dair veriler araştırma süresince toplanıp aşağıdaki haritada bir araya getirilerek çalışmaya aktarılmıştır.

Siverek kırsalı iki bölüme ayrılır. Harita-1'de sınırları maviyle çizilen bölge *Çaylar Başı- Bucak-Fırat Bölgesi*; sınırları kahverengiyle çizilen bölge kendi içerisinde; *Karacadağ Bucağı* ve *Karakeçi Bucağı* olarak ayrılmaktadır. Bu çalışmanın alanı Karakeçi ve Karacadağ bucağıdır.

Çaylar Başı-Bucak-Fırat bölgesi katılımcılar tarafından Zazaların yaşadığı bir bölge olarak belirtilip, "*Zazaların Bölgesi*" olarak ifade edilmiştir. Karakeçi-Karacadağ bucakları ise, çoğunlukla Kürtler'in yaşıyor olması gerekçe gösterilerek, "*Kürtlerin Bölgesi*" olarak ifade edilmiştir. Çalışmanın yapıldığı alan "*Kürtlerin Bölgesi*" olarak ifade edilen alandır.

Harita-1'e göre; Kürtlerin bölgesinde farklı etnik gruplar bir arada yaşamaktadır. Katılımcılar tarafından yeşil noktalar ile işaretlenen bölgeler *Arap köyleri*, mor noktalar ile işaretlenen bölgeler *Zaza köyleri*, kırmızı noktalar ile işaretlenen bölgeler *Türkmen/Tırkan köyleri*, siyah noktalar ile işaretlenen bölgeler *Karakeçi köyleri*, diğer renkler ile işaretlenen bölgeler Kürt köyleri olarak ifade edilmiştir. Bu çalışma siyah noktalar ile işaretlenen Karakeçili köylerinde gerçekleştirilmiştir.

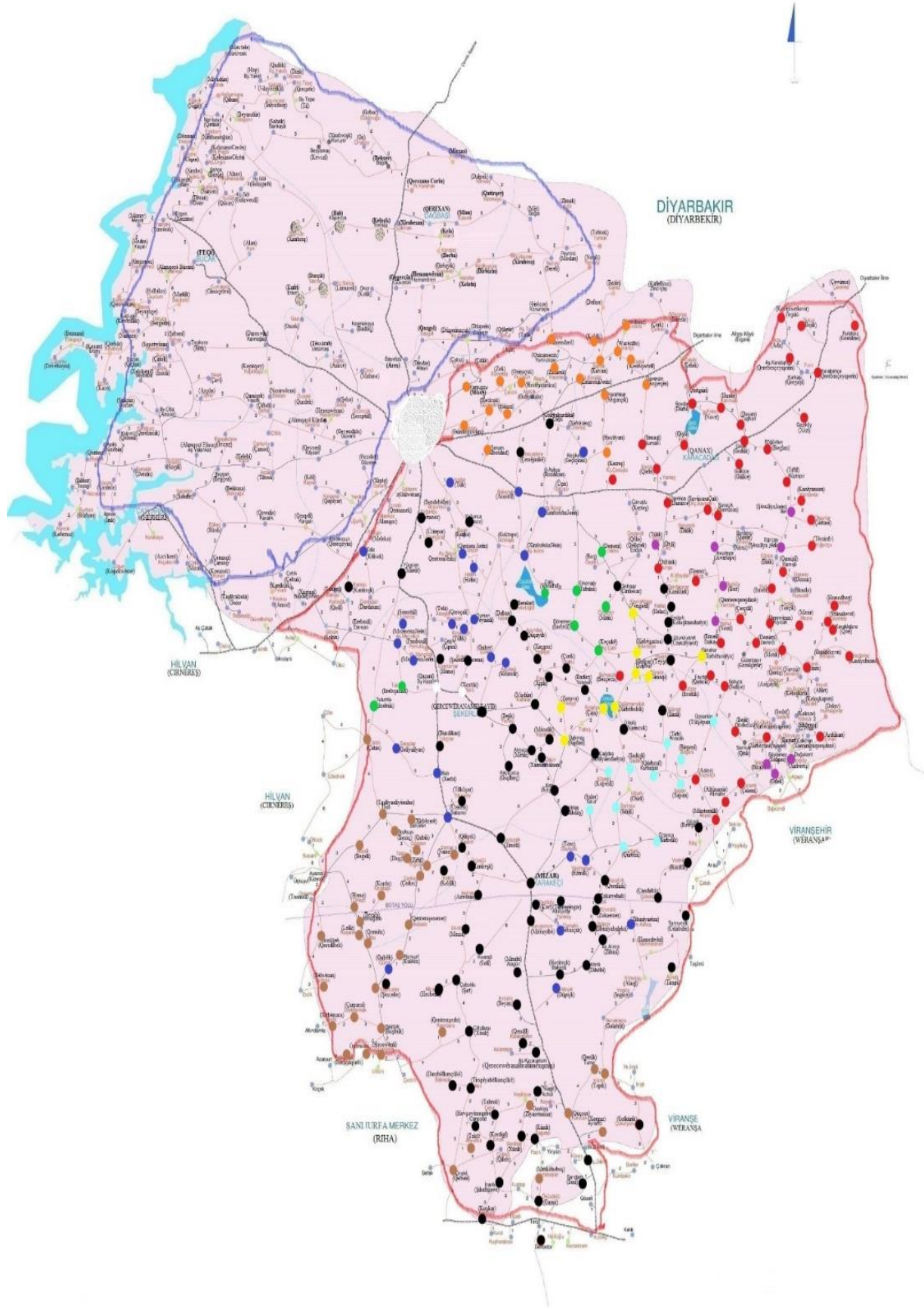
Kürt bölgesindeki farklı etnik grupların kendi içlerinde oluşturdukları belli aşiret yapıları bulunmaktadır. Kırmızı noktalar ile işaretlenen köyler Türkmen (Tırkan) aşiretinin, kahverengi Şeyhanlı aşiretinin, turuncu İzol aşiretinin, açık mavi Davara aşiretinin, pembe Keja/Keji aşiretinin, siyah Karakeçililerin ve sarı renkle işaretlenen köyler de bölgede "Babocular"¹¹ olarak ifade edilen bir grubun yaşadığı köylerdir.

⁹ Her iki ile uzaklık 100 km.

¹⁰ <http://www.siverek.gov.tr/siverek-nufusu> (Erişim Tarihi 22.01.2019).

¹¹ "Babocular" katılımcılar tarafından bir aşiret olmaktan ziyade bir dini grup olarak ifade edilmiştir.

Harita-1 Farklı Etnik Grupların Kırsal Dağılımı

3.3. Farklı Etnik Kimlik Tanımlamalarında Bulunan Grupların Toplumsal Bütünleşme Alanları

Kavramsal çerçeve başlığında söz edildiği üzere, toplumsal bütünleşme ve farklılaşma alanları kavramları farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların toplumsal sürekliliğini bozmadan bir arada yaşarken, geliştirmiş oldukları özgün toplumsal etkileşim alanlarının nasıl oluşturulduğu ve bu alanların toplumsal işlevini anlamak için kullanılmıştır. Tespit edilen söz konusu alanlar bütünleşme işlevi baskın olan alanlar ve farklılaşma işlevi baskın olan alanlar şeklinde iki kategori altında toplanmıştır. Bu alanlar tarihi arka plana sahip olmakla beraber akışkan olma özelliği göstermektedir. Bugün için toplumsal bütünleşme alanı olarak görünen bir alan, değişen siyasal ve sosyal durumundan ötürü, toplumsal farklılaşma alanı olarak da işlev görebilir. Bu başlık altında bütünleşme işlevi baskın olan alanlar incelenmiştir.

Bölgede kendi içerisinde anlamlı ve tarihsel bir arka planı olan toplumsal sorun çözme biçimi mevcuttur. Bu literatürde arabuluculuk olarak ifade edilen sistemin¹² özgün kültürel ve toplumsal değerler çerçevesinde içerik kazanan bir türüdür. Bu sistemde toplumsal sorunlar belirli uzlaşma biçimleri çerçevesinde çözüme kavuşturulmaktadır.¹³ Bu uzlaşma biçimlerinden biri suçlu kişi ya da ailenin mağdur tarafa, mağduriyetlerini gidermek için bir miktar para ödemesi yapmasıdır. Bu bir ceza olarak ifade edilir. Bu cezanın miktarını ve içeriğini arabulucular belirler. Kaya'ya göre bölgedeki arabulucular din adamları, aşiret liderleri ve Risipi (aksakallı) olarak ifade edilen kişilerdir. Bu üç gruba mensup bireyler geleneksel statülere sahiptir. Kendi statülerine dayanarak gerek kendi aralarında gerek taraflar arasında diyaloglar kurarak ceza bedeli belirlemektedirler. Belirlenen para cezaları suçun içeriğine göre 50-500 bin Türk Lirası arasında değişiklik göstermektedir (Kaya, 2017, s. 27-42). Bölgedeki gruplar birlikteliğin bir sembolü olarak belirlenen para cezasını aile, boy ve oymak olarak birlikte ödemektedir. Bu birlikte ödeme şekli “Beeş” olarak ifade edilmiştir. Çalışma bölgesinde Beeş'i kırsal bir yerleşim birimi özelinde çalışan Özgen; “Beş kısaca muhtaç olduğum anda mirov'un¹⁴ sorumluluk duygusuyla yaptığı nakdi yardım anlamına geliyor.” Şeklinde tanımlamaktadır (Özgen, 2014, s. 46). Çalışmada “Beeş” bir toplumsal bütünleşme alanı olarak tespit edilmiştir. Katılımcı-4 (E-70) Beeş'in toplumsal işlevini şöyle ifade etmiştir;

¹²Arabuluculuk Kekeç Kısmet'e göre, arabulucuların tarafları bir araya getirerek, müzakere etmelerini sağladığı gönüllülük esasına dayalı bir sorun çözme yöntemidir. Bu yöntem, mahkeme yerine geleneksel olarak oluşturulmuş bir sorun çözme sistemidir (Kekeç Kısmet, 2010, s. 41).

¹³ Çalışma bölgesi özelinde arabuluculuk müessesesinin nasıl işlediğine dair detaylı bilgi için Bknz. (Kaya, 2017).

¹⁴ Özgen ifadenin Türkçe karşılığını “Komşular” şeklinde belirtmiştir (Özgen, 2014, s. 47). Ancak Bu makalenin yazarı tarafından uygun görülen Türkçe karşılık; “bizden olan, aynı grubun üyeleri, dost, aile akraba olarak ifade edilen yakınlık bağlarının genel adı.” şeklindedir.

“Kan bedelinin birlikte verilmesi, onların bir olduklarını gösterir. Balekan’ların¹⁵ içerisinde bazı küçük aileler var, biz zamanında onları da içimize aldık, sizde kan bedeli ödeyin, sizde Balekan’lısınız dedik. Kan bedelinin toplanmasında öldürülen kişinin aşiretten olup olmaması belirleyicidir. Örneğin Cerabilerden Reza’lar Andariler’den birini öldürdü diyelim, Reza’lar kendi içerisinde Beeş toplar. Biz Balekanlara gelmezler. Eğer Rezalar Karakeçili olmayan birini öldürse, Beeş’i Karakeçililer olarak hep beraber öderiz. Ama öncelik Cerabilerdendir. Aşiretin ileri gelenleri toplanır, her eve bir ücret bedeli belirlenir. Herkes belirlenen rakamı öder. Tabi rakamları ailenin; yakınlık, uzaklığa ve ekonomik durumuna göre belirliyoruz. Bir kişi ne kadar zengin olursa olsun kan bedelini yalnız ödemez.”

Özgen’e göre; Beeş’te gönüllülük esastır. Risipilerin verdiği ortak bir karar yoktur, veren kişi ve verdiği miktar anonimdir (Özgen, 2014, s. 46-47). Katılımcının yukarıdaki ifadeleriyle Özgen’in ifadeleri karşılaştırıldığında, Karakeçililerin Beeşlerinde; Risipilerin aktif olduğu (katılımcının; *“Aşiretin ileri gelenleri toplanır”* şeklindeki ifadesine dayanarak), ödenecek ücretlerin belirlendiği ve anonim olmadığı (katılımcının, *“her eve bir ücret bedeli belirlenir”* ifadesine dayanarak) görülmektedir. Bu verilerden Beeş’in bir bütünleşme alanı oluşturduğu ve uygulanma biçimi açısından birtakım farklılıklar gösterdiği görülmektedir.

Eriksen’e göre bir etnik grup, kültürel ve sosyal anlamda diğer etnik gruplardan farklı olduğunu düşünür. Farklılığa dair algının oluşması sosyal teması ve karşılıklı ilişkiyi kısacası birbirlerini tanımayı gerektirir. Bu topluluklar sosyal temas yoluyla yaratılır. Bunlar kendisinin dışındaki etniklerden haberdar olmanın yanı sıra ilişki halindedirler. Etnikler bu ilişkiler aracılığıyla yeniden üretilir (Eriksen, 2002, s. 24). Eriksen’in ifadelerinden anlaşılacağı üzere etnik gruplar sosyal temaslar yoluyla kendilerini var eder. Çalışma bölgesinde farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların varlığı sosyal temasın biçimini ve içeriğini anlamayı önemli hale getirmektedir. Bu öneme binaen alandan toplanan verilerden *“Dış Grup Tehlikesi”* olarak kavramsallaştırılan bir toplumsal bütünleşme alanı tespit edilmiştir. Bölgedeki farklı etnik grupların sosyal temasların değişen biçimlerinden ötürü birbirlerine karşı oluşabilecek herhangi bir tehdit durumunda grup içi etnik bütünleşme oluşturdıkları tespit

¹⁵Katılımcının Balekanlar, Reza’lar Cerabiler ve Andariler şeklinde ifade ettiği gruplar, Siverek Karakeçililerine mensup boy ve oymaklarının bir kısmıdır. Siverek Karakeçililerinin boy ve oymak özellikleri için Bknz. (Avcı ve Şirin, 2019, s. 56-75).

edilmiştir. Katılımcı-8 (E-70), grup içi etnik bütünleşmeyi bir sosyal problemden hareketle şöyle ifade etmiştir;

“Mesela bu köyümüze biz gelip yerleşmeden önce Araplar kalıyordu. Yani Acemler. Başka köydeki bir akrabamız ile bu köyde kalan bir Arap bir konuda anlaşamayıp dövüştüler. Arap olan Kürt olana silah sıktı. Kürt ayağından yaralandı. Yakın köylerdeki tüm Kürtler Arapların üzerine yürüdüler. Yaklaşık 40 Arap ailesi yükleyip Tarsus’a gittiler, çıktılar köyden. Korktular Kürtler bizi öldürecek diye.”

Katılımcının ifadelerinden; Arap ve Kürt olarak ifade edilen iki grubun bir sorundan ötürü toplumsal farklılaşma gösterdikleri görülmektedir. Ancak katılımcının *“Yakın köylerdeki tüm Kürtler Arapların üzerine yürüdüler”* ifadesinden Kürtlerin grup içi sosyal mesafeleri askıya alarak etnik bütünleşme gösterdikleri anlaşılmaktadır.

Eriksen’e göre etnik kimlikler sosyo-kültürel ve siyasi koşullara bağlı olarak değişmektedir. Toplumsal gerilimlerin yaşandığı dönemlerde etnik kimlikler farklı şekillerde tanımlanabilir (Eriksen, 2002, s. 78). Bruinessen ise Eriksen’in ifadelerine paralel olarak etnisitenin politik duruma göre değişkenlik kazandığını, sabit olmadığını ifade etmiştir. Kendi ifadeleriyle; *“Etnisite akışkandır. Kişisel tercihlere bağlıdır. Doğuştan gelen değişmez bir kimlik değildir”* (Bruinessen, 2011, s. 25-26). Barth ise etnik kimliklerin değiştirilmesinde politik etkenlerin yanı sıra yaşanan bölgenin toplumsal yapısının da belirleyici olduğunu, etnik kimliklerin oluşumunun bir yönüyle yerele bağlı olduğunu belirtir (Barth, 2001, s. 62). Çalışma bölgesi özelinde etnik kimliklerin birtakım yerel, siyasi ve kültürel etkenlere göre yeniden tanımlandığı tespit edilmiştir. Kişi ya da grup özelinde etnik kimlikler yeniden tanımlanabilmektedir. Bu tanımlamalar hâkim grup ile toplumsal bütünleşme oluşturmak amacıyla yapılmaktadır. Katılımcı-10 (E-61) söz konusu durumu şöyle ifade etmiştir;

“Kalenderiyalar var, asılları Arap’tır. Ancak Zaza bölgesinde yaşadıkları için biz Zazayız diyorlar. Zazacayı öğrenmişler. Kosalar var, kızlarını Bucak ailesine gelin olarak vermişler, şimdilerde biz Bucaklıyız diyorlar. Köken olarak Bucaklar ile bir bağlantıları yok. Zazaların bölgesinde Helebi adında bir köyleri var. Barınabilmek için, köyleri ellerinden alınmasın diye biz Zaza’yız diyorlar. Zazaların bölgesinde Ber Feratti yani Fırat Nehri boyunca demek. Yaşayan Kürtler var. Asılları Kürt’tür. Ama Zaza’ca öğrenmişler biz Bucaklıyız diyorlar.

Bölgede İzolular var kökleri Millidir. “Aşığ¹⁶” olanların hepsi ’de biz İzolluyuz diyorlar. Aslında Aşığlar İzol ile alakaları yok.”

Katılımcı-10’un ifadelerinden bölgedeki grupların bir takım yerel özelliklerden hareketle etnik kimliklerini toplumsal bütünleşme gayesi güderek yeniden tanımladıkları görülmektedir. Anderson etnik grupların, etnik kimliklerini hayal ettiklerini ifade etmiştir. Küçük bir ulusun üyeleri, diğer üyeleri tanımayacak ve onlar hakkında çoğu şeyi işitmeyecektir. Ama yine de zihinlerinde toplamlarının hayali yaşayacaktır (Anderson, 2015: 20). Anderson etnik kimliğin, zihinsel düzlemde bir karşılığının olduğunu ifade ederken, akışkan etnik kimlikler ise bünyesinde pragmatik birtakım amaçlar barındırmaktadır (Katılımcı-10’nun yukarıdaki “barınabilmek için, köyleri ellerinden alınmasın diye biz Zaza’yız diyorlar” ifadesine dayanarak). Tanımlanacak olan etnik kimliğin, zihinsel temsiliyetten ziyade belirlenen pragmatik amaçlara ne düzeyde hizmet edeceği önemlidir.

Kişi ya da grubun yeniden tanımladığı etnik kimliğin toplumsal meşruiyet kazanması için hâkim grubun sosyo-kültürel özelliklerinin bir kısmına sahip olması da gerekmektedir. Bu durum çalışma özelinde “Akışkan Etnik Kimlik Tanımlamaları” şeklinde kavramsallaştırılarak ifade edilmiştir. Akışkan etnik kimlikler bir toplumsal bütünleşme alanı olarak tespit edilmiştir.

Smith’e göre, bir gurubun etnik grup olarak ifade edilmesi için bünyesinde barındırması gereken bir takım özelliklerin varlığı elzemdir. Bu özellikler şunlardır;

“Ortak soy miti, kolektif özel bir ad, paylaşılan tarihi anılar, ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur, özel bir yurtla bağ ve dayanışma duygusudur”
(Smith, 2010, s. 42-45).

Çalışma bölgesindeki gruplar, ortak soy miti ve teritoryayı değişen toplumsal ve etnik koşullara uyum sağlamak için yeniden tanımlamaktadır. Bu tanımlamalara meşruiyet kazandırmak için özgün tarihselliklerinin sözel hafızadaki izdüşümleri yeniden yorumlanmaktadır. Böylelikle akışkan etnik kimlikler temellendirilmektedir. Katılımcı-24 (E-60) ortak teritoryanın yeniden tanımlanmasını şöyle ifade etmiştir;

Bir kolumuz Hazro’da kalmıştır. Bucaklar’da Hazro’dan gelmişler. Bize akrabamız diyorlar. Balekalar’da¹⁷ Hazro’dan gelmeler, Balekanlar biz Bucak ile akrabamız diyorlar. Ama biz Andari’ler Kasım Bey’le (Babocular) kalkıp oturduğumuz için buna girmedik.”

¹⁶ “Aşığ” ifadesi bölgede yaşayan, herhangi bir aşirete bağlılığı olmayan, soy ve köken bilgisinin net olmadığı düşünülen kişi veya gruplara denir. Detaylar için bknz. (Şirin, 2019, s. 118).

¹⁷ Siverek Karakeçililerine mensup bir boydur.

Katılımcının ifadelerinden bölgedeki farklı grupların bağlılık duydukları teritoryalarını bölgedeki diğer gruplar ile bütünleşmek için yeniden tanımladıkları görülmektedir. Bu yeniden tanımlanma durumunda oluşabilecek çelişkiler mevcut belleğin yeniden tanımlanmasıyla aşılmaktadır. Smith'e göre etnik gruplar ortak bellekteki çelişkileri aşmak için sürekli içlerini tekrar tekrar doldurmaktadır. Böylelikle tutarlılıklar sağlanmaktadır (Smith, 2002, s. 50). Bu yeniden tanımlamaların neden yapıldığını Katılımcı-8 şöyle ifade etmiştir;

“Bölgede şöyle bir şey de var; diyelim ki ben kimsesiz biriyim benim bölgemde Kırvar¹⁸ güçlü, bende kendimi Kırvarlı olarak tanımlıyorum. Olaylar zamanında Bucak güçlü diye herkes ben Bucaklıyım diyordu, bizden Teğloyalar¹⁹ var Çiftçi başı köyünde onlar, olaylar zamanı biz Bucaklıyız derlerdi. Anlıyor musun güç güç.”

Katılımcının ifadelerinden bölgedeki grupların değişen yerel güç dengelerine göre etnik ve alt kimliklerini yeniden tanımladıkları görülmektedir. Bu yeniden tanımlamalar bölgede tutunma çabasından kaynaklanmaktadır.

Bölgedeki grupların diğer bir bütünleşme alanı gruplar arası evliliklerdir. Güç Mardin'de azınlık grupların evlilik aracılığıyla bölgedeki farklı gruplar ile akrabalık bağları kurduklarını, ancak dini gruplar arası evliliklerde grup yasaklarından dolayı sosyal sorunlar oluştuğunu, kurulan akrabalık bağının süreklilik kazanmadığını tespit etmiştir (Güç, 2018, s. 256). Çalışmamızın yapıldığı bölgedeki etnik grupların tamamı Müslümandır. Bundan dolayı gruplar arası evlilikler toplumsal gerilimlerden ziyade toplumsal bütünleşmeler oluşturmaktadır. Bölgedeki gruplar açısından evliliğin önemini katılımcı-17 (E,55); *“Koranların²⁰ köyelerine el konulmasının sebebi, bölgedeki diğer aşiretlerden kız alıp vermemeleridir.”* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcının ifadelerinden evlilikler aracılığıyla bölgede akrabalıkların oluştuğu, bunun da kırsal alanlardaki mülkiyetlerin korunması için elzem olduğu görülmektedir.

Güç Mardin'deki etnik ve dini grupların dini kimlikleri üzerinden farklılaşma alanı oluşturduklarını tespit etmiştir. İki farklı dini grup arasında yapılan evliliklerde, kız tarafı kızlarını *“öldü”* olarak ifade etmiştir (Güç, 2018, s. 256-257). Siverek'teki farklı etnik grupların ortak bir dine sahip olmaları, Güç'ün Mardin örneğinde tespit ettiği sonucun tersi bir sonuç doğurmuştur. Alan verilerinin tamamında dini kimlikler bütünleşme alanı olarak ifade edilmiştir. Katılımcı-8 (E, 70) din kurumu üzerinden oluşturulan bütünleşmeyi şöyle ifade etmiştir: *“Biz Kürtler, Türkler, Araplar olarak hepimiz bir olmuşuz hepimiz Müslümanız, din*

¹⁸ Bölgedeki aşiretlerden biridir. Katılımcılar tarafından etnik grup açısından Zaza olarak tanımlanmıştır.

¹⁹ Siverek Karakeçililerine mensup bir boydur.

²⁰ Bölgedeki gruplardan biridir.

kardeşiyiz”. Sarp, Şanlıurfa özelinde din kurumunun bütünleştirici işlevinin olduğunu tespit etmiştir (Sarp, 2016). Sarp’ın tespiti çalışmamızdaki tespiti desteklemektedir.

Kirvelik diğer bir toplumsal bütünleşme alanı olarak görülmektedir. Aksoy kirveliği; “*Sünnet olan çocuğun elini kolunu tutan ve çocuk üzerinden babalık hakkı olan kimse*” olarak tanımlamaktadır (Aksoy, 1996, s. 151). Kirvelik akrabalık bağları geliştirmekte öneme sahiptir. Köksal’a göre kirve olan kimse çocuğun ailesine diğer akrabalarından daha yakın olmakta, kirvelik akrabalık bağı oluşturmaktadır (Köksal, 1991, s. 500). Bölgedeki farklı etnik ve alt gruplar kirvelik kurumu üzerinden akrabalık bağları kurarak toplumsal bütünleşme alanı oluşturmaktadır. Katılımcı-17 (E-55) kirveliğin farklı etnik gruplar arasında toplumsal bütünleşme alanı olarak nasıl işlev gördüğünü şöyle ifade etmiştir;

“Goli, Tırsipi Horkaz, Hemdun Karahasar Humeydi bu köyler Karakeçililerin olmasına rağmen Zazalar tarafından o dönemlerde üzerlerine tapu edildi. Koranlar, akıllılık yaptılar, bizimle kirvelik yaptılar. Kirvelik bizde çok önemlidir. Bunu bildikleri için köylerimizde kendilerine böyle yer buldular. Kirvelik yaparak Karakeçililerin buna ses çıkarmamasını sağladılar.”

Sonuç olarak yukarıda ifade edilen bir dizi bütünleşme alanının, farklı etnik gruplar arasındaki sosyal mesafeyi bütünleştirici yönde etkilediği görülmektedir. Bir sonraki başlıkta ise toplumsal farklılaşma alanları olarak ifade edilen toplumsal etkileşim biçimleri açıklanmaya çalışılmıştır.

3.4. Farklı Etnik Kimlik Tanımlamalarında Bulunan Grupların Toplumsal Farklılaşma Alanları

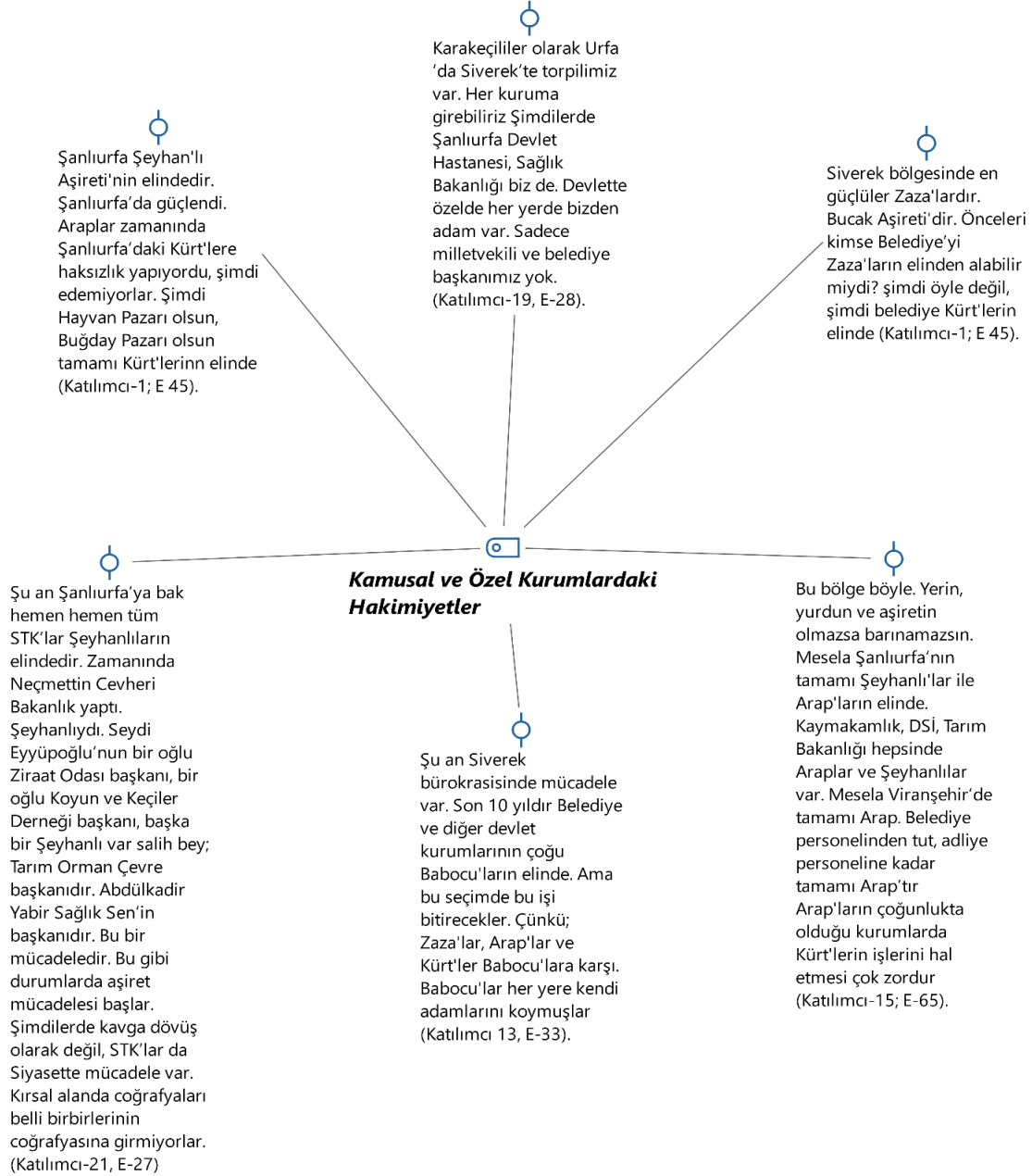
Şanlıurfa farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan gurupların yaşadığı bir bölgedir. Bölgedeki etnik grupların toplumsal ilişkileri tarihsel ve kültürel kaynaklardan beslenen ve bölge özelinde anlamlı bir dizi sosyal etkileşim pratikleri aracılığıyla gerçekleşmektedir. Bu etkileşim pratiklerinin filizlendiği düzlemler “*toplumsal kaynaklı düzlemler*” ve “*etnik kaynaklı düzlemler*” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Toplumsal kaynaklı düzlemler sosyal kurumların (din, evlilik, kirvelik, arabuluculuk) bölge özelindeki özgün biçimlerinden filizlenen toplumsal etkileşimleri ifade ederken, etnik kaynaklı düzlemler ise etnik özelliklerin özgün biçimlerinden filizlenen toplumsal etkileşimleri ifade etmektedir.

Çalışmada toplumsal kaynaklı düzlemlerden filizlenen gruplar arası etkileşim biçimleri toplumsal bütünleşme alanları olarak kavramsallaştırılmıştır. Etnik düzlemlerden filizlenen gruplar arası etkileşim biçimleri ise toplumsal farklılaşma alanları olarak kavramsallaştırılmıştır. Her iki toplumsal etkileşim pratiğinin temel amacı söz konusu grupların kendi varlıklarına toplumsal meşruiyet kazandırmak ve bu kazanımı sürekli hale getirmektedir.

Bu başlığın konusu, toplumsal farklılaşma alanları olarak ifade edilen alanların etnik gruplar arası ilişkilerdeki belirleyiciliğini ele almaktır.

Tespit edilen toplumsal farklılaşma alanları kamusal ve özel kurumlarda hâkimiyet, şehirdeki ikamet ve hakimiyet alanları, güç merkezlerine göre konumlanma, farklı etnik grupların kırsal mülkiyet ilişkileri şeklinde kavramsallaştırılarak çalışmaya aktarılmıştır.

Kod Matris-1 Kamusal ve Özel Kurumlarda Hâkimiyet

Katılımcı-21'in ifadelerinden etnik ve alt gruplardaki (aşiret vd.) toplumsal mücadelelerin kırsaldan kamu kurum ve kuruluşlarına kaydığı görülmektedir. Mücadele alanının değişmesinin nedeni, kırsaldaki coğrafi güç alanların belirli bir ölçüde oturmuş olmasıdır. Kaya'ya göre Şanlıurfa'da aşiretler arası çekişmelerin kırsaldan kentlere kaymasıyla beraber, aşiretler kırsaldaki güç potansiyellerini kentte de devam ettirmek istemektedir. Bu

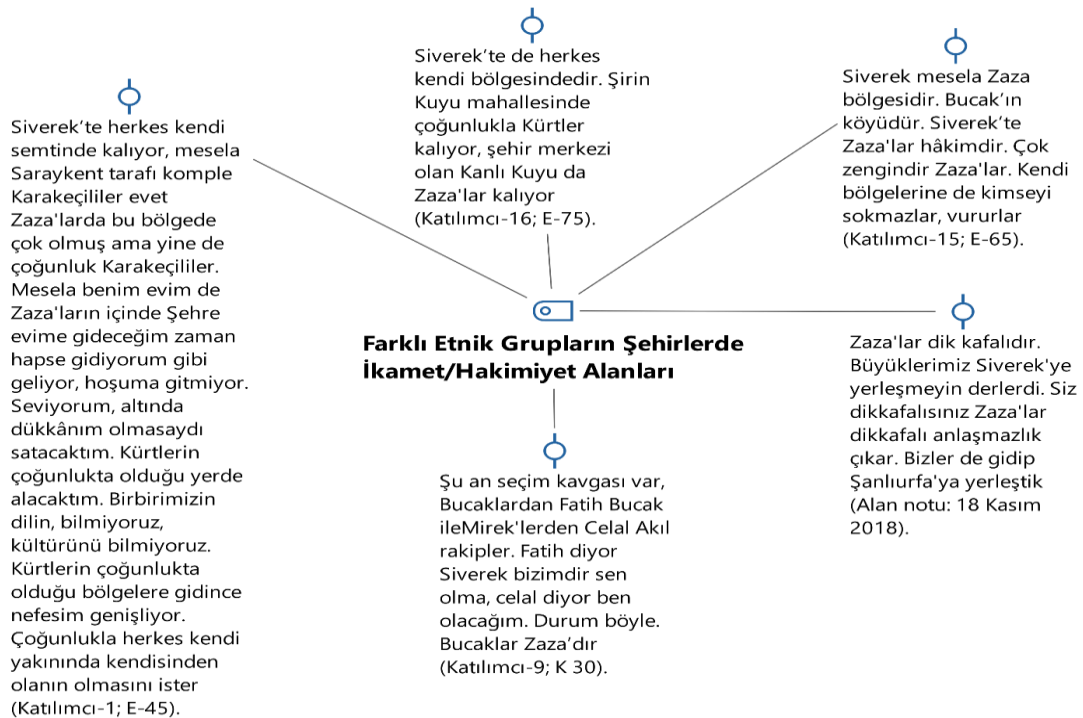

isteğe paralel olarak ziraat odası başkanlıkları, belediye meclis üyelikleri, STK başkanlıkları gibi alanlarda mücadeleler yaşanmaktadır. Bu mücadelelerin nedeni güç ve imtiyazlar kazanmaktır (Kaya, 2013, s. 92-93). Aşiretler kazandıkları imtiyazları kullanarak kendi aşiretinden ve kendi etnik grubundan olanı imtiyaz alanına dahil etmeye çalışmaktadır. Böylelikle kurumlar etnik açıdan homojenleşmeye başlamakta ve etnik çoğunluk oluştuğunda ise kurum söz konusu etnik grubun hâkimiyet alanına dönüşmektedir.

Katılımcı-15'in ifadelerinden farklı etnik grupların hâkimiyet kurduğu kurumların olduğu anlaşılmaktadır. Bu hâkimiyetlerin nüfus yoğunluğundan ötürü olduğu görülmektedir. Etnik grupların farklı şehirlerde kendi hâkimiyetlerini kurduğu katılımcıların ifadelerindeki - *Viranşehir'de Arap, Siverek'te Zaza-Kürt ve Şanlıurfa'da Türkmenler, Kürtler ve Arap*- ortak noktadır. Sonuç olarak farklı etnik grupların kurum ve kuruluşlardaki hâkimiyetlerinin toplumsal farklılaşma alanı oluşturduğu tespit edilmiştir.

Etnik grupların şehirlerdeki mekânsal yoğunlaşmalarının nasıl olduğu sosyal bilimlerde araştırılan bir konudur. Keser'in Adana örneğinde yaptığı çalışmasında etnik grupların mekânsal yoğunlaşmalarının şehirlerde bariz bir şekilde görünür olduğu ve sürekli olma eğiliminde olduğu tespit edilmiştir (Keser, 2008, s. 121). Çalışma özelinde bölgedeki farklı etnik grupların Şanlıurfa ve ilçelerinde kendi nüfus yoğunluklarından dolayı ikamet ve hâkimiyet alanları (mahaller vb.) kurdukları tespit edilmiştir. Katılımcıların söz konusu duruma yönelik ifadeleri aşağıdaki kod matriste bir araya getirilmiştir.

Kod Matris-2 Farklı Etnik Grupların Şehirlerde İkamet/Hâkimiyet Alanları

Katılımcı-1'in ifadelerinden Kırsal alanlarda kamusal mekânların kullanım hakkının mülkiyete göre belirlendiği, şehirlerdeki kamusal alanların ise kolektif kullanıldığı görülmektedir. Bu ifadeden, şehir merkezlerinin kamusal kullanım açısından kırsala nazaran bütünleştirici bir rolünün olduğu söylenebilir. Katılımcı-9 (K-30) “*Ma Bajar e Herkesiye*”²¹ ifadesiyle şehri bütünleşme alanı olarak ifade etmiştir. Ancak mekânsal yoğunlaşmalardan dolayı, şehirler bütünleşmeyle beraber farklılaşmanın da belirginleştiği alanlardır. Katılımcı-1 (E-45) farklı etnik grupların Siverek merkezdeki mekânsal yoğunlaşmalarını şöyle ifade etmiştir:

“Şehirde karışmış durumdadır ama çoğunlukla Kürtler, Şirin Kuyu Mahallesi’nde Zazalarda Kale boğazından tut çermik yoluna kadar olan bölgede çoğunluktadır. 1000 evden en fazla ikisi Kürt’tür. Siverek’te aşiretlerinde bölgeleri var. Mesela Esmer çayı Mahallesi’nde Şükrü İzol Hekeli var oranın çoğunluğu İzollular’ın dir. İzollular Kürt’tür. Siverek’te. Araplarda Kürtlerin içindedir. Çünkü Araplar ile Kürtler sonradan şehre gitmişler.”

Katılımcı-1'in ifadelerinden farklı etnik grupların şehir merkezinde ikamet alanları belirledikleri ve bu alanların diğer etnik gruplar tarafından bilindiği görülmektedir. Keser farklı etnik grupların güvenlik kaygısı, ortak dil, ortak kültür ve ortak bir yaşam tarzından dolayı bir mekânda kümeleştiklerini belirtir (Keser, 2008, s. 115). Katılımcı-1'in tablodaki ifadelerinden nüfus yoğunluğu, tarihsellik, kültür, dil ve yaşam tarzının etnik mekânsal kümeleşmenin nedenleri olduğu görülmektedir.

Katılımcı-15 ve 9'un ifadelerinden, Siverek'in Zaza'lara ait bir şehir olduğuna dair bir algının olduğu görülmektedir. Katılımcı-16 ve alan notundaki (18 Kasım 2018) ifadeler bu algının varlığını desteklemektedir. Katılımcı-9'un ifadelerinden bu algının yerel seçimlerdeki mücadelelere yansıdığı görülmektedir. Algının hangi düzeyde olduğu ve etnik ilişkilere etkisinin nasıl olduğu başlı başına bir çalışma konusudur. Ancak çalışma açısından önemli olan; bu algının bir farklılaşma alanı olarak görülmesidir. Siverek'in bir şehir olarak farklı etnik grupların bütünleşme alanı olmasının yanı sıra Zazalara ait bir şehir olarak görülmesinden dolayı farklılaşma alanı olarak da işlev gördüğü tespit edilmiştir.

Bölgedeki farklı etnik gruplar yereldeki güç merkezlerine (Ağa-Şeyh vd.) göre diğer etnik gruplar ile toplumsal ilişkilerini belirlemektedir. Söz konusu bir güç merkezine toplumsal mesafe açısından yakın olmak bütünleşme alanı oluşturduğu ölçüde, diğer güç merkezlerine karşı farklılaşma alanı oluşturmaktadır. Bu güç merkezleri nüfus yoğunluğuna, toplumsal

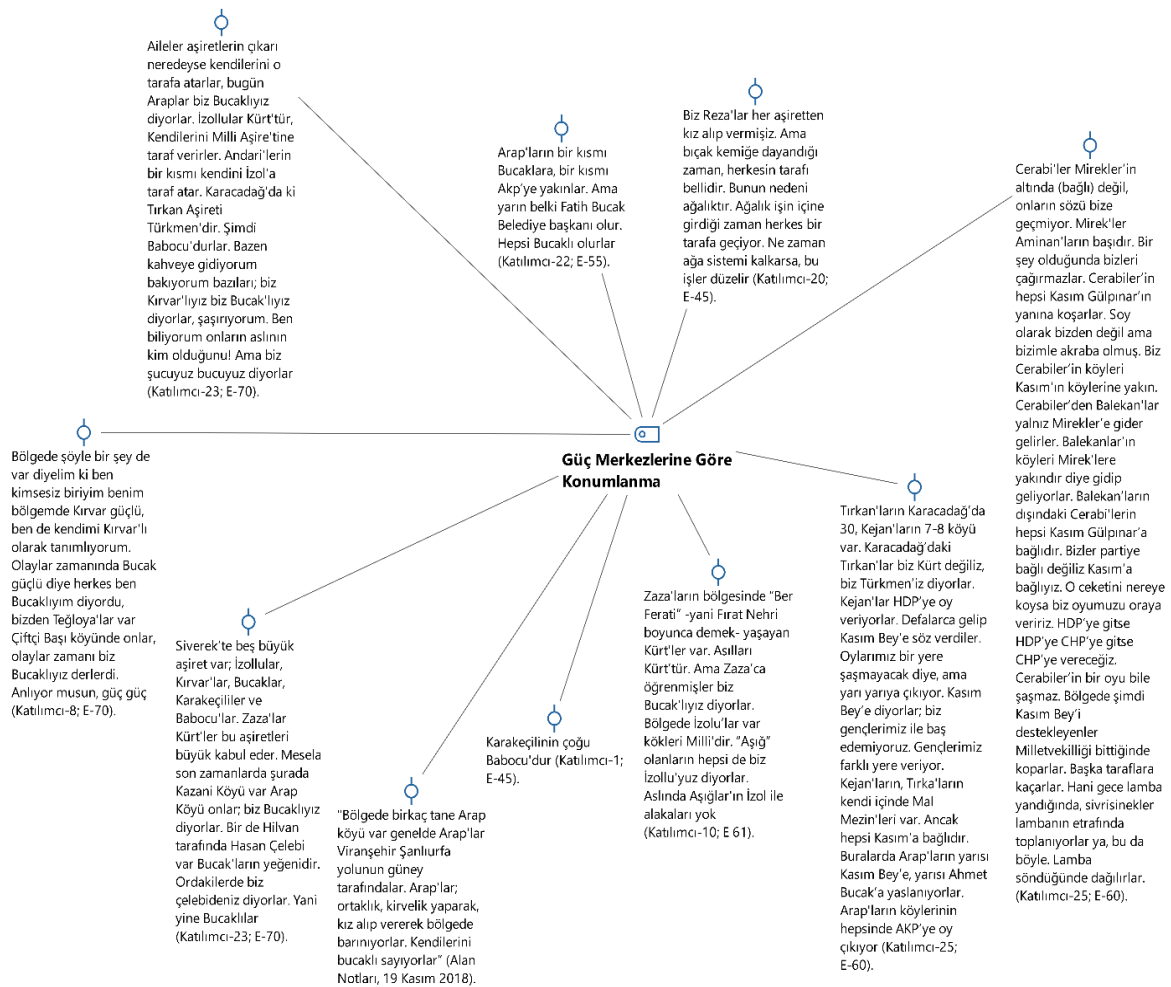
---

²¹ İfadenin Türkçesi, şehir herkesindir.

kaynaklara sahip olma düzeyi ve kırsal mülkiyet (tarım ve mera arazisi) miktarına göre belirlenmektedir. Çakmak Mardin’de yaptığı çalışmasında; bölgedeki grupların güç alanlarını etnik kimlikler üzerinden tanımladıklarını ve bir dizi sosyal değişkenin etkisiyle etnik alanın kendi içerisinde özerk alanlar ürettiğini ifade eder (Çakmak, 2019, s. 76). Çalışmamızdaki güç merkezleri, etnik kimliklere dayalı özerk güç alanlarının yansıması olarak okunabilir.

Etnik gruplar, gruplar arası toplumsal ilişkileri bu güç merkezlerine göre belirlemektedir. Katılımcı-22’nin (E- 55) “Bölgede kimin ateşi harlanırsa herkes ondan olur.” İfadesinden güç merkezlerine yakınlığın akışkan olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıların bu hususa dair ifadeleri aşağıdaki kod matriste bir araya getirilmiştir.

Kod Matris-3 Güç Merkezlerine Göre Konumlanma

Katılımcı-25'in ifadelerinden bölgedeki etnik grupların aşiretlere bağlılık göstererek bütünleşme alanı oluşturdukları görülmektedir. Ancak Katılımcı-20'nin "Evet biz birbirimizden kız alıp vermişiz ama bıçak kemiğe dayandığı zaman herkesin tarafı bellidir." ifadesinden güç merkezleri üzerinden bütünleşmenin yanı sıra farklılaşmanın da oluşturulabileceği görülmektedir. Güç merkezleri etnik açıdan homojen olma eğilimindedir. Katılımcı- 24'ün (E-60) ifadeleri bu tespiti desteklemektedir;

Bölgede güçlü olanlar biri Babo, biri Bucak, biri Kırvar bir de Babi'lerdir. Siverek'te en karabalık aşiret Babi'dir. Zazaların içerisindeki en büyük aşiretler; Bucak, Kırvar ve Babi'dir. Kürtler de; Karakeçililer, Keja'lar, Davaralar, Tırkanlar, Şeyhanlı'lar, İzollu'lar, Babo. Araplar'da; Gessa'lar ve Hatipoğulları ön plana çıkmaktadır.”

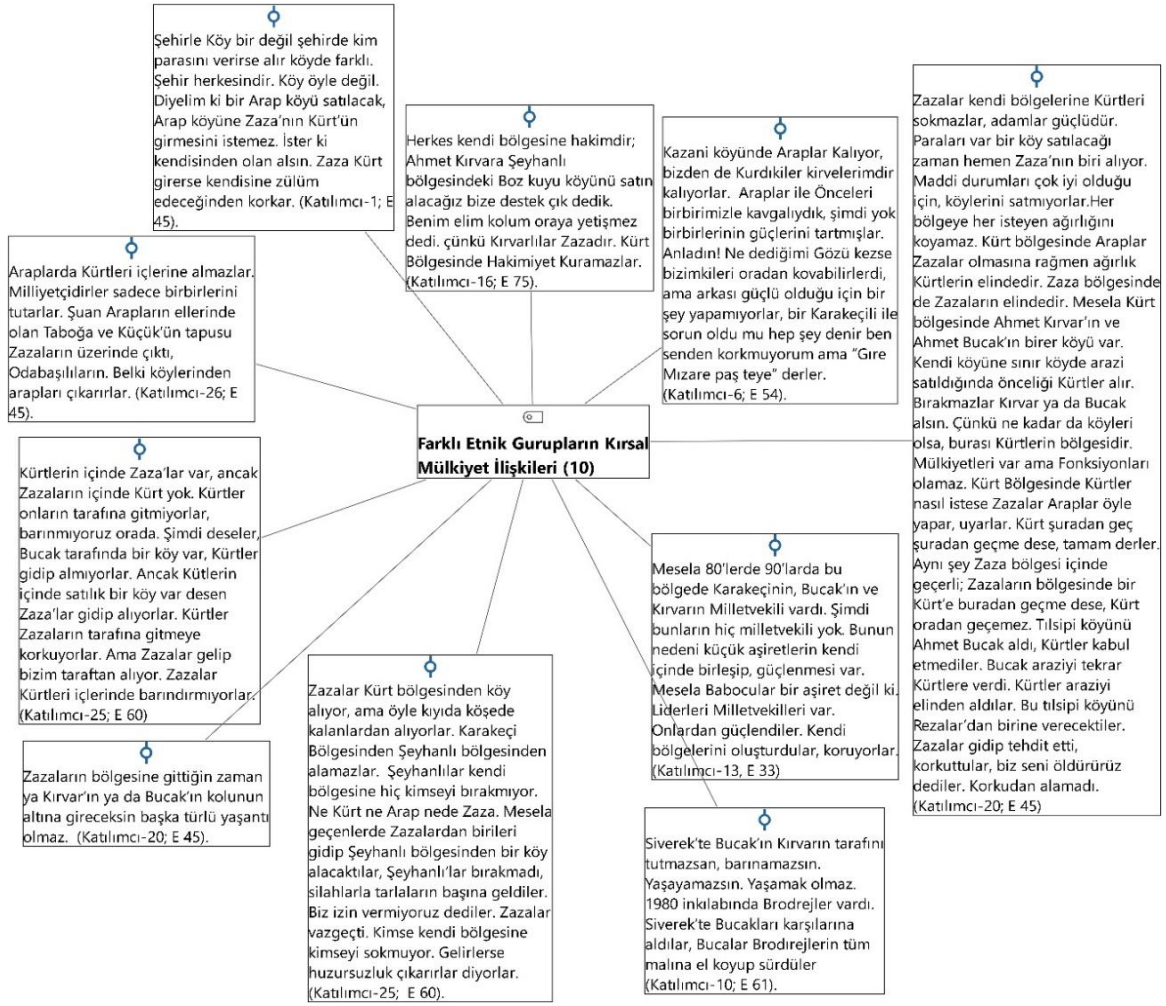
Katılımcı-10, 23 ve 8'in ifadelerinden farklı etnik gruplardan birinin bir bölgede hâkim etnik grup olması durumunda diğer etnik grupların kendi bütünleşme alanlarını hâkim gruba göre belirlediği görülmektedir. Bu hâkimiyet niceliksel çoğunlukla beraber, toplumsal güç kaynaklarına sahip olmakla oluşmaktadır. Beşikçi'ye göre modernleşmeyle beraber toprak ağalarının şehirlere kayması ve bir takım idari ve siyasi fonksiyonlarda bulunması, kırsaldaki hâkimiyetlerini daha da güçlendirmiştir. Bu dönüşüm Mardin, Diyarbakır, Şanlıurfa, Gaziantep gibi yerlerde gözlemlenebilir (Beşikçi 1969, s. 138). Beşikçi'nin ifadelerinden kırsaldaki güç merkezlerinin oluşumu ve bölge özelindeki işlevi kısmen de olsa netleşmektedir.

Katılımcı-8'in *Teğloyalar* olarak ifade ettiği grup çalışmanın yapıldığı dönemde Karakeçiye bağlı bir boy olarak tespit edilmiştir. Ancak geçmişte, değişen siyasal ve sosyal durumdan ötürü kendisini farklı bir grubun üyesi olarak tanımlamıştır. Beşikçi'ye göre ağalık kurumunun belirgin özelliği sosyal güvenlik unsuru olmasıdır. Devlet güvenlik, sağlık vb. hizmetleri veremediğinde ağalık kurumu bunları karşılayan merci olmaktadır (Beşikçi, 1969, s. 139).

Katılımcı-22 ve 23'ün ifadelerinden farklı etnik grupların güç merkezleriyle aralarındaki toplumsal mesafenin akışkan olduğu görülmektedir. Katılımcı-25 in *“hani gece lamba yandığında, sivrisinekler lambanın etrafında toplanıyorlar, bu da böyle bir şey. Lamba söndüğünde dağılıyorlar.”* ifadesi bu tespiti desteklemektedir.

Farklı etnik gruplar, kırsal bölgelerde nüfus yoğunluğu ve kırsal mülkiyete göre dağılım göstermektedir.²² Bu nüfus yoğunlaşması etnik gruplar arası sosyal ilişkileri belirlemektedir. Bir etnik grubun kırsaldaki mevcudiyetinin süreklilik sağlamasındaki başat faktör kırsal mülkiyet (tarım arazisi ve mera) miktarıdır. Katılımcıların kırsal mülkiyetin farklı etnik gruplar arasında nasıl dağıldığına ve bu dağılımın sosyal yapıdaki yansımalarına dair ifadeleri aşağıdaki kod matriste bir araya getirilmiştir.

²² Bknz. Araştırma Alanının Bağlamsal Betimlenmesi başlığında bulunan harita-1'e (Farklı Etnik Grupların Kırsal Dağılımı)

Kod Matris-4 Farklı Etnik Grupların Kırsal Mülkiyet İlişkileri

Katılımcı-13 ve 20'nin ifadelerinden her etnik grubun kendi içerisinde belli güç merkezleri oluşturduğu ve kendi kırsal bölgesini bu güç merkeziyle yakınlık kurarak diğer etnik gruplara karşı koruduğu tespit edilmiştir. Katılımcı-24 (E 60) etnik grupların kendi içlerinde oluşturdukları güç merkezlerini şöyle ifade etmiştir:

“Bölgede güçlü olanlar biri Babo, biri Bucak, biri Kırvar bir de Babi'lerdir. Siverek'te en karabalık aşiret Babi'dir. Zazaların içerisindeki en büyük aşiretler; Bucak, Kırvar ve Babi'dir. Kürtler de; Karakeçililer, Keja'lar, Davaralar, Tırkanlar, Şeyhanlı'lar, İzollu'lar, Babo. Araplar'da; Gessa'lar ve Hatipoğulları ön plana çıkmaktadır.”

Katılımcı-6'nın tablodaki ifadelerinden bir Karakeçili boyu olan Kurdiki boyunun, Arapların hâkimiyet bölgesindeki Kazani köyünde kendi kırsal mülkiyetlerini koruyabilmesinin tek nedeni Karakeçiye bağlılık göstermesidir.

Katılımcı-13'ün aşağıdaki ifadelerinden bölgede Babocular olarak bilinen ve etnik açıdan homojen olma eğiliminde olan bir grubun kendi kırsal hâkimiyet bölgesini oluşturup koruduğu anlaşılmaktadır:

“Küçük aşiretler kendi içlerinde birleşip büyüdüler. Mesela bir küçük Zaza aşireti gelip Kürt aşiretiyle birleşmez. Örneğin Babocu'lar Kürtlerin birleşimiyle oluştu içlerinde Zaza yok.”

Katılımcı-25'in tablodaki ifadelerinden kırsal mülkiyet alanı tehdit edilen herhangi bir etnik ve etniklerin alt grupları (aşiretler, aileler gibi) tepki göstermekte ve gösterilen tepki şiddet boyutuna tırmanabilmektedir.

Katılımcıların yukarıdaki ifadelerinde ortak nokta bir etnik grubun kırsal ikamet ve hâkimiyet alanlarını koruyabilmek için, toplumsal gücü elinde tutan kişi veya gruplar ile toplumsal bütünleşme alanları oluşturmasının bölge özelinde anlamlı olduğudur. Bu alanlara farklı etnik gruplar açısından bakıldığında farklılaşma alanı olarak görünüm kazandıkları söylenebilir. Katılımcı-13'ün *“Araplar, Kürtler, Zazalar herkes kendi bölgesinde ağaları ile hüküm sürmeye çalışıyor.”* ifadesi bu tespiti desteklemektedir. Sözü edilen ağalar hâkimiyet alanlarındaki güçlerinden ötürü diğer kişi veya grupların kırsal mülkiyetlerini satabildikleri tek merci konumundadır. Böylelikle güç merkezi olma durumu süreklilik kazanmaktadır. Bunu Katılımcı-23 (E-45) *“Kırsalda ağalar hala hâkim. İki kardeş arazi konusunda anlaşmadıkları zaman, ağaya gidiyorlar ağa yok fiyatına arazisini alıyor. Şehre göçüyorlar.”* şeklinde ifade etmiştir. Bruinessen, *“ağa bir anlamda köyün sahibidir”* der (Bruinessen, 2003, s. 132). Arazi anlaşmazlığında ağaya başvurulmasının sebebi köyün sahibi olarak görülmesidir.

Katılımcı-20'nin tablodaki ifadelerine göre birden fazla etnik grubun bulunduğu bir kırsal bölgede çoğunluğa sahip olan etnik grup o bölgenin tek hâkimidir. Diğer gruplar hâkim etnik gruba göre konumlanmaktadır. Kırsal mülkiyet sahipliğinin etki alanı sadece kırsal bölgeyle sınırlı değildir. Kontrol edilen kırsal mülkiyetin miktarı şehir merkezlerindeki farklı faaliyet alanlarına (ekonomik, siyasi, sosyal) hâkim olmayı da etkilemektedir. Katılımcı-13 (E-33) bunu şöyle ifade etmiştir;

“Kırsaldaki sınırlar hemen hemen belli, değişim yavaş. Ancak mücadele şehirlere taşmış durumda. Devlet kurumlarında bürokrasi mücadelelerine dönmüş. Ancak bu mücadelelerde yine hâkim olanlar ağalardır, yani köyleri olanlar.”

Beşikçi, ağaların köylerden kentlere doğru hareketinin, modernleşmenin aksine feodal ilişkilerin kentlerde eritilerek yeniden biçimlenmesiyle sonuçlandığını söyler. Böylelikle kırsaldaki feodal ilişkiler şehirlere yansır. Beşikçi bunu *“ters bir oluşum”* olarak ifade eder

(Beşikçi, 1969 s. 139). Katılımcı-13'ün ifade ettiği durum ters oluşumun etkisiyle meydana gelmiştir.

SONUÇ

Farklı etnik kimlik tanımlamalarında bulunan grupların belirli bir coğrafi alanda bir arada nasıl yaşadıklarına odaklanan bu çalışmada elde edilen sonuçlar şöyle ifade edilebilir. Farklı etnik gruplar şehir merkezlerinde ve özellikle kırsal bölgelerde kendi ikamet ve hakimiyet alanlarını belirlemişlerdir. Bu alanların sürekliliği söz konusu etnik grubun kırsal mülkiyete sahip olma ve toplumsal güç merkezleri ile oluşturduğu toplumsal mesafenin düzeyine bağlıdır.

Farklı etnik gruplar toplumsal ilişkilerinde, “*Toplumsal Bütünleşme Alanları*” ve “*Toplumsal Farklılaşma Alanları*” olarak ifade edilen kavramsal çerçeveler altında toplanan bir dizi toplumsal etkileşim biçimini kullanmaktadır.

Farklı etnik gruplar değişen toplumsal, siyasal ve yerel koşullara uyum sağlamak için etnik kimliklerini yeniden tanımlamaktadır. Bu yeniden tanımlama ortak köken, soy ve teritoryal bağlılıklarına dair sözel hafızada taşınan ve nesilden nesile aktarılan birikimlerin yeniden yorumlanmasıyla meşruiyet kazanmaktadır.

Azınlık durumundaki bir etnik grup, hâkim etnik grubun sosyo-kültürel özelliklerini edinerek ve toplumsal bütünleşme/farklılaşma alanlarını kullanarak kendisini hâkim grubun bir üyesi olarak tanımlayabilmektedir. Hâkim etnik grup da yereldeki nüfusunu artırmak için mevcut tanımlamayı kabul etmektedir.

Farklı etnik gruplar etnik hâkimiyetlerini güçlendirmek için şehir merkezlerindeki farklı kurum ve kuruluşlarda dominant olma eğilimindedirler. Bu duruma süreklilik kazandırmak için diğer etnik gruplar ile mücadele halindedirler.

Şehir merkezleri etnik gruplara kırsala oranla daha fazla hareket alanı sağlamaktadır. Herhangi bir toplumsal durumdan ötürü (kan davası, kavga kız kaçırma vb.) üyesi olduğu etnik gruptan dışlanan kişi ya da kişiler kırsaldaki yaşam alanlarını yitirmekte ve şehirlere göç etmektedir.

Farklı etnik gruplar çalışmada tespit edilen toplumsal bütünleşme ve farklılaşma alanlarını katı bir şekilde tanımlamaktan ziyade akışkan olarak tanımlamaktadır. Böylelikle değişen toplumsal durumlara daha hızlı adapte olunmaktadır. Son olarak farklı etnik gruplar kendi gruplarını siyasi arenada destekleme eğilimindedir. Çalışma özelinde elde edilen bu veri yeni çalışmalar ile araştırılmaya değerdir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (1996), *Kültür Sosyolojisi Açısından Doğu Anadolu*, İstanbul: Tarih ve İslam Araştırma Vakfı.
- Anderson, B. (2015), *Hayali Cemaatler*. (Çev: İskender Savaşır), İstanbul: Metis Yayınları.
- Avcı, N, Şirin, F. (2019). *Sosyolojik Açısından Düünden Bugüne Siverek Karakeçilileri'nde Değişim*. *Tabula Rasa: Felsefe ve Teoloji* , (31-32) , 56-75.
- Barth, F. (2001), *Etnik Gruplar ve Sınırları*. (Çev: A. Kaya ve S. Gürkan).Ankara: Bağlam Yayınları.
- Beşikçi, İ. (1969). *Doğu Anadolu'nun Düzeni*. Ankara: E Yayınları.
- Bilgiseven, A, K,(1982), *Genel Sosyoloji Kavramlar-Nazariyeler Bünye (Türkiye'de Sosyal Tabakalaşma), Değişme ve Sosyal Gelişme*, İstanbul: Divan Yayınları.
- Bruinessen, M. V. (2011), *Kürtlük Türklük Alevilik Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri*. (Çev: H. Yurdakul). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bruinessen, M.V. (2003), *Ağa, Şeyh, Devlet*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Creswell, J. W. (2016), *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev: M. Bütün ve S. B. Demir). 3 Baskı. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Çakmak, S. (2019), *Etno-Dinsel Kimlikler ve İlişkisellik: Mardin Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın: Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekşi, H. Türk, T. (2017), *Etnografya*. İstanbul: Edam Yayınları.
- Eriksen, T.H., (2002), *Etnisite ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış*. (Çev. E. Uşaklı). İstanbul: Avesta Yayınları.
- Erkal, M. (1991), *Sosyoloji, (Toplum Bilimi)*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Fichter, J. (2002), *Sosyoloji Nedir*, (Çev: Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güç, A. (2018). *Geçirgen Sınırlar: Mardin'de Etnik-Dini Gruplar Arasında Sanal Akrabalık Bağları*. *Akademik İncelemeler dergisi*, C. 13, S.2, s. 237-264.
- Güler, A., vd. (2015), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma*, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Günay, S. (1995). *II. Abdülhamid Devrinin Son Yıllarında Güneydoğu ile Kuzey Irakta Aşiret Mücadeleleri ve Milli Aşireti Reisi İbrahim Paşa*. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.2, s. 103-132.
- Güvenç, B. (1979), *İnsan ve Kültür*, 3. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- <http://www.siverek.gov.tr/siverek-nufusu> (Erişim Tarihi 22.01.2019).
- Kaya, K. (2017). *Karacadağ Türkmen Aşiretinde Arabuluculuk ve Arabuluculukta Dinin Etkisi: Siverek Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Niğde: Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kaya, M. (2013). *Modernleşme Sürecinde Aşiretlerin Dönüşümü: Şanlıurfa Aile ve Aşiret Dernekleri*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kekeç Kısmet, E. (2010). *Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Keser, İ. (2008), *Kent Cemaat Etnisite Adana ve Adana Nusayrileri Örneğinde Kamusalılık*, Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kodaman, B. (1979). *Hamidiye Hafif Süvari Alayları (II. Abdülhamid ve Doğu Anadolu Aşiretleri)*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, S.32, s. 427-480.
- Koksal, H. (1991). *Güneydoğu İlimizde Kirvelik Geleneği*. II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri 20-24 Kasım, Adana, 497-504.

- Marshall, G. (1999) Sosyoloji Sözlüğü, (Çev. Osman Akinhay ve Derya Kömürcü). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Özçelik, İ. (1999b). Milli Mücadele’de Urfa ve Urfalılar, Türk Kültüründe Karakeçililer Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri (3 Haziran 1999 Şanlıurfa), Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 60-93.
- Özgen, H.N. (2014). Komünal Demokrasinin İnşasında Yerel Bilgi: Dayanışma Ekonomisi, Demokratik Modernite, 11, s. 42-49.
- Sarp, Ç. (2016). Sosyo-Kültürel Bütünleşme Açısından Farklılıkların Bir Arada Yaşamasında Din Olgusunun Yeri Şanlıurfa İli Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Smith, A. D. (2010). Milli Kimlik. (Çev: B. S. Şener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Smith, A.D. (2002), Ulusların Etnik Kökeni. (Çev: Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir). Ankara: Dost Kitapevi.
- Şirin, F. (2019). Farklı Etnik Kimlik Tanımlarında Bulunan Grupların Toplumsal Bütünleşme ve Farklılaşma Alanlarının Araştırılması (Siverek Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezcan, M. (2012). Sosyolojiye Giriş, 7.Baskı, Ankara. Anı Yayıncılık.
- Tolan, B. (1996). Toplum Bilimlerine Giriş, 4.Baskı, Ankara: Murat ve Adım Yayıncılık.